

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET
Postboks 8119 DEP
0032 OSLOVår ref.: Sigrid Sellæg Helland
Saksnr.: 23-20029
Sted: Oslo
Dato: 31.08.2023

Innspill til strategi for økt FoU i næringslivet

Virke viser til invitasjon til å komme med innspill til regjeringens arbeid med å øke FoU i næringslivet.

Hovedorganisasjonen Virke representerer om lag 25 000 virksomheter med mer enn 300 000 ansatte i handels- og tjenestenæringene. Regjeringen skal utarbeide en strategi for økt forskning og utvikling i næringslivet, der målet er at en ytterligere styrking vil føre til økt verdiskaping i fremtiden. Som hovedorganisasjon for tjenestenæringene er det et sentralt poeng for oss en strategi for økt FoU skal være en strategi for bredden i norsk næringsliv.

Både i Norge og i Vesten står tjenesteytende næringer for en økende andel av verdiskaping og sysselsetting. Allerede befinner 7 av 10 arbeidsplasser i privat sektor seg i tjenesteytende næringer, og andelen er ventet å øke. I Finansdepartementets framskrivinger vil 9 av 10 sysselsatte i 2060 jobbe i tertiærnæringer. Næringen får også økt betydning for vår samlede verdiskaping. I tiåret frem til 2019 stod tertiærnæringene for det største bidraget til veksten i BNP Fastlands-Norge. Norsk næringsliv domineres også av små- og mellomstore bedrifter. Om lag 64 prosent av alle virksomhetene i Norge kan defineres som små eller mellomstore (under 20 ansatte), og i tjenestenæringene 84 prosent. I gjennomsnitt er det ansatt 7 personer per virksomhet i Norge. Det er disse virksomhetene som står overfor de mål og utfordringer som langtidsplanen for forskning og høyere utdanning skisserer – styrket konkurransekraft og innovasjonsevne, miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft.

Tjenesteytende næringer har høy vekst i verdiskaping uten at vi ser tilsvarende vekst i FoU-investeringer. En strategi for økt FoU i næringslivet må derfor ses i lys av at norsk økonomi trenger et innovasjonsløft fra et bredere lag av offentlig og privat tjenesteyting – sektorer med lav målt FoU- og produktivitsvekst sammenlignet med industri. Produktiviteten og innovasjonsevnen i tjenesteyting må styrkes, og forskningsbasert kunnskap må spille en vesentlig rolle. En sentral diskusjon i strategiarbeidet bør derfor være hvordan man bygger en forsknings- og innovasjonsmodell som fremmer forskningssamarbeid- og investeringer i FoU i produksjonen av tjenester.

I invitasjonen stilles tre overordnede spørsmål tenkt som et utgangspunkt. Vi vil i det følgende gi innspill på disse utfra Virkes rolle som hovedorganisasjon for handels- og tjenestenæringene.

1. Hva muliggjør/begrenser næringslivets investering i forskning og utvikling i Norge?

I global sammenheng ligger norsk næringslivsfinansiering av FoU omtrent midt på treet, men vi ligger langt bak land som vi ønsker å sammenligne oss med, som Nederland, Sverige, Danmark, Island og Finland. Den offentlige andelen i Norge er også usedvanlig høy. En rapport¹ utarbeidet av Oslo Economics og NIFU beskriver barrierer mot økt privat finansiering, disse handler både om økonomi, reguleringer og kultur.

¹ [privat-finansiering-av-forskning-utvikling-og-forskningsdrevet-innovasjon-i-norge.-endelig.pdf \(forskningsradet.no\)](https://www.forskingsradet.no/privat-finansiering-av-forskning-utvikling-og-forskningsdrevet-innovasjon-i-norge.-endelig.pdf)

Med utgangspunkt i disse vil vi fremheve følgende barrierer tilknyttet handels- og tjenestenæringene:

Kapitaltilgang gjennom skattesystemet

For å skape verdier er det avgjørende at norske bedrifter og eiere har rammevilkår som gjør at de kan konkurrere, innovere og investere i ny teknologi og grønn omstilling. Skatte- og avgiftspolitikken er avgjørende rammevilkår for å lykkes og vi ser her følgende forbedringspotensial:

- Skatt på arbeid og kapital bør ses i en helhetlig sammenheng, stimulere til arbeid og bidra til at bedriftene har tilgang på kapital til investering og utvikling.
- Eierbeskatning og skatt på overskudd må ses i et internasjonalt perspektiv. Norske bedrifter og eiere må ha konkurransedyktige vilkår. Utbytteskatt og formuesskatt har økt sterkt de seneste årene. Dette har svekket norske eiere og gründere, og dermed norskeide bedrifters evne til å vokse, utvikle seg og omstille seg sammenlignet med utenlandskeide bedrifter i Norge.
- Grønne skatter bør omfatte alle utslippskilder i alle bransjer. Utslipp av klimaforurensende gasser og miljøfotavtrykk bør prises på en slik måte at det fremmer grønn omstilling i alle deler av næringslivet. Skatte- og avgiftssystemet må i større grad stimulere til mer sirkulær økonomi.
- Skatter og avgifter må tilpasses den digitale økonomien. Skatter og avgifter må gjelde likt uavhengig av forretningsmodell og omsetningskanaler, som i den digitale økonomien i økende grad er multinasjonal. For å sikre verdiskaping og sysselsetting i Norge er det avgjørende at det er like vilkår mellom norske bedrifter og utenlandske selskaper som opererer i Norge og selger til norske kunder, særlig mht. skatt på overskudd, merverdiavgift, særavgifter og toll.

Like konkurransevilkår mellom offentlige og private aktører

Handels- og tjenestenæringen leverer varer og tjenester som det offentlige har behov for, og bidrar inn i det offentlige tjenestetilbudet. Sunn konkurranse mellom offentlig og privat bidrar til økt innovasjon og verdiskaping. Det er derfor viktig at regelverk sikrer at private og ideelle virksomheter har samme rammevilkår som offentlig næringsvirksomhet i samme marked. For eksempel ser vi tilfeller av ulovlig statsstøtte og kryssubsidiering av offentlig virksomhet som konkurrerer med privat sektor. Dette bidrar til å undergrave konkurransen og dermed mulighetene for mer innovative tjenester.

Kultur og tradisjon for forskningssamarbeid

Kunnskapsflyt mellom utdannings- og forskningssystemet og næringslivet er avgjørende for satsingen på økt FoU i næringslivet. Samarbeidet mellom akademia og næringslivet er i enkelte tjenestenæringer hemmet av lav kapasitet til å fange opp forskning. Dette skyldes barrierer knyttet lav FoU-intensitet og lavt utdanningsnivå i mange bransjer innen tjenesteyting som gjør det vanskelig å finne attraktive samarbeidspartnere. Mange av har også liten tradisjon for forpliktende forskningssamarbeid. Det er behov for å øke interaksjonen mellom UH-sektoren og tjenestenæringer. Dette vil kreve endringer både i næringene, akademia og virkemiddelapparatet for å utvikle denne relasjonen bedre.

2. Hvordan treffer dagens rammebetingelser og virkemidler ambisjonen om å øke FoU i næringslivet?

Vi har pekt på ulike rammebetingelser for økt FoU under pkt. 1. Vi vil her konsentrere vårt innspill til UH/instituttsektoren og virkemiddelapparatet.

I sin evaluering av det innovasjonsrettede virkemiddelapparatet i Norge pekte OCED i 2017 på at det i for stor grad opplevdes å være rettet inn mot dagens etablerte næringer, og i for liten grad mot morgendagens næringer, og at dette delvis kunne

være et resultat av det sterke sektorpreget i norsk næringspolitikk². Virkes vurdering er at dette også kan skyldes at Norge har et næringsliv med få store selskaper som står for en stor del av verdiskaping og eksport, og har nødvendig kapasitet, kompetanse og erfaring, og kapital til å initiere forskningsprosjekter. Eksport er også sterkt vektlagt i næringspolitikken. En stor del av det øvrige næringslivet er SMBer eller virksomheter innenfor sektorer med tradisjonelt lav forskningsintensitet, som reiseliv, varehandel, B2C-tjenesteytende næringer. Virksomheter som er leverandører til eller samarbeidet med virksomheter innenfor områdene hvor det skjer utstrakt forskning nyter godt av dette. Også indirekte gjennom at de får erfaring med forskningsarbeid. Instituttsektoren spiller også en viktig rolle, og tar ofte selvstendige initiativ til forskningsprosjekter og søker så samarbeidspartnere i næringslivet. Sektorenes kjennskap til ulike deler av næringslivet kan spille en rolle. Mye av grunnlaget for forskning skjer i utdanningene, kompetanse og erfaring med samarbeid med næringslivet der vil også spille en rolle.

Svært mye av offentlig finansiert forskning og innovasjon er knyttet til en tradisjonell (lineær) modell – der ny kunnskap forskes frem, for så og omdannes til innovasjon i næringslivet. Dette er et ganske enkelt perspektiv på innovasjon og et perspektiv som passer dårlig når man studerer forskningens betydning for innovasjon i tjenesteytende næringer, og et perspektiv som i dag gir forskningen en relativt begrenset betydning for innovasjon i disse næringene. Dette til tross for at det er helt sentralt at produktiviteten og innovasjonsevnen må bedres i tjenestenæringene.

Dessverre er det en utfordring at vi vet mindre om innovasjon i tjenestenæringene enn i industrinæringene. Enkelte fellestrekk ved tjenesteinnovasjon er likevel kjent og kan si oss noe om hva slags forskningspolitikk vi trenger:

- *Kunder eller brukere er kilde til innovasjon, ikke bare som adopterer av innovasjon.* Dyp kunnskap om kunde- og brukeradferd er helt sentralt for innovasjon i tjenestenæringene.
- *Liten interaksjon med UH-sektoren og virkemiddelapparatet.* Både næringene og virkemiddelapparatet må være forberedt på endringer for å utvikle denne relasjonen bedre.
- *Mye av innovasjonen skjer ikke som tradisjonelle utviklingsprosjekter der det som skal implementeres er definert på forhånd.* Ofte er det som kommer ut nye forretningsmodeller eller måter å skape verdier på. Eksempler på det er digitale og sirkulære forretningsmodeller
- *Innovasjonene er immaterielle,* som sammenlignet med materielle innovasjoner er vanskeligere å dokumentere, beskrive og beskytte. Forskningen bør derfor være en del av innovasjonen, og ikke komme før eller etter.

Vi vet også at innovasjon er ulik i de ulike næringene – de er heterogene. Mens noen er arbeidsintensive er andre kunnskapsintensive, og mens innovasjon i noen er leverandørdrevet, er innovasjon i andre kunnskapsdrevet. Derfor må også forsknings- og innovasjonspolitikken være bred og mangfoldig, og den må åpne opp for at ulike type forskning kan ha ulike betydning i ulike næringer. Vi mener utviklingen av nye næringer, produkter og tjenester tilsier at vi ikke trenger ett forskningsmodus, men flere.

Virke mener det bør vurdere nye arbeidsprosesser der det avdekkes kunnskaps- eller teknologibarriere som kan danne grunnlag for utlysninger og forskningsprosjekter. Prosess21 er et eksempel på en slik prosess (eksempel fra spørsmål i oppdrag «Hva er de viktigste fremtidige kunnskaps- og teknologibehovene (strategiske FoU temaer)»³).

- Evaluere kompetanseprofil og innretning i instituttsektoren.
- Evaluere forskningsområder og ressursbruk på næringsrettet forskning i UH-sektoren.
- Kartlegge barrierer (inkludert holdninger og forskningskompetanse) i sektorer med lav bruk av forskningsrettet virkemiddelapparat.

² <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/oecd-reviews-of-innovation-policy-norway-2017/id2556520/>

³ <https://www.prosess21.no/om-prosess-21/ekspertgrupper-og-workshops/produkt-og-tjenesteutvikling/>

Videre mener vi at virkemiddelapparatet må bistå bedriftene ut fra de forutsetningene og behovene de har. Det er nødvendig med en tydelig segmentering av målgrupper og en differensiering av tilbudet. Bedriftenes kompetanse, ambisjoner og forutsetninger er sentrale segmenteringskriterier. I tillegg må det synliggjøres hva som er de mest relevante globale markedsmulighetene for norsk næringsliv, og disse mulighetene kobles med bedrifter og klynger på en mer effektiv måte³.

Vi vil her også vise til det pågående arbeidet med å videreutvikle det næringsrettede virkemiddelapparatet, og der brukerbehovene har særskilt fokus. Vi støtter brukerbehovene som prosjektet ønsker å gå videre med, og der det blant annet pekes på følgende:

- Det er viktig at inngangsporten til virkemiddelapparatet ikke fremstår som unødvendig kompleks. Her handler det mye om kommunikasjon og språk/terminologi. Språk må være brukersentrert, ikke systemsentrert. For mange næringslivsaktører fremstår det å skive større søknader som et fag i seg selv.
- Virkemiddelapparatet bør jobbe mer proaktivt, oppsøkende arbeid mot næringslivet som ikke har kjennskap og er store brukere i dag. Her kan også bransjeorganisasjonene benyttes som samarbeidspart gjennom formaliserte og forpliktende samarbeid.
- Brukerne etterspør i større grad både fleksibilitet og forutsigbarhet, samt tettere dialog underveis, og rom for endringer. Dette kan gjelde både frister og årshjul. Gjennomgangen viser at det er lange og kompliserte søknadsprosesser. Dette er særlig viktig i prosjekter innen tjenester, som sjelden følger et lineært FoU-arbeid. Ofte er det som kommer ut nye forretningsmodeller eller nye måter å skape verdier på.

3. Hvilket behov for kompetanse har næringslivet for å øke strategisk bruk av forskning og utvikling? Og hva slags kompetanse trenger forskere for å styrke samarbeidet med næringslivet?

Virke mener det er riktig å prioritere forskning som leverer, finansiering ved konkurranse og at kvalitet premieres framfor kvantitet. Når det gjelder næringsrettet forskning dukker imidlertid ofte spørsmålet opp om hva som skal defineres som god kvalitet (utfra tradisjonelle akademiske kriterier). Mange fast vitenskapelige ansatte ved norske universiteter og høyskoler har betydelig erfaring fra ikke-akademisk arbeid. Tidligere undersøkelser utført av NIFU (2013) viser at de som har slik erfaring, har en mer aktiv profil innen kunnskapsoverføring og samspill med samfunn og næringsliv. Disse har dog færre publiseringspoeng enn kollegaer uten slik erfaring – og leverer pr. definisjon dermed «lavere kvalitet». Vi mener akademias forståelse for næringslivets behov og evner til problemløsning og samarbeid kan ha stor påvirkning på bedriftenes evne til kompetanseoppbygging, innovasjon og omstilling. Under behovet for en sterkere kobling mellom kompetanse på universitet/høyskole og næringsliv bør derfor ikke tradisjonell akademisk suksess være det viktigste kriteriet for tildeling av midler.

For store deler av næringslivet vil omstilling til mer digitale og bærekraftige tjenester være mer markant i markedstilbudet og forretningsmodellen. Dette setter store krav til humankapitalen og et næringsliv som skal inn i nye og mer fragmenterte verdikjeder i hard internasjonal konkurranse. Det vil igjen sette helt andre krav til nettverk og kompetanse. Vår viktigste innsatsfaktor for økt FoU i tjenesteytende næringer er utvikling av humankapitalen i omfang og kompetanse gjennom blant annet a) livslang læring og innovasjon i høyere utdanningsprogrammer og b) tiltrekke oss eller i det minste ha tilgang til en større andel av globale talenter gjennom for eksempel promovering av Norge som et attraktivt sted å jobbe og bo. Vi vil her spesielt peke på kompetanse på en rekke områder innen digitalisering og sirkulær økonomi.

Vi stiller gjerne i et møte med departementet for å utdype våre innspill.

Med vennlig hilsen

Stian Sigurdson

Direktør samfunnspåvirkning

Sigrid Sellæg Helland

Fagsjef